eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

УДК 159.922.76-056.36:616.896

Інна Недозим,
кандидат психологічних наук, докторант
inna.nedozym@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9830-3610
Researcher ID: RJB-3862-2026

Inna Nedozym,
PhD in Psychology, Doctoral Candidate

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна,
вул. Миколи Берлинського, 9, м. Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
9 Mykoly Berlynskoho St., Kyiv, 04060, Ukraine

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА: ОБҐРУНТУВАННЯ ДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR STUDYING SOCIAL COMPETENCE IN ADOLESCENTS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER: RATIONALE FOR THE ASSESSMENT TOOLKIT

Анотація. У статті розглянуто методологічні засади дослідження соціальної компетентності підлітків з розладами аутистичного спектра (РАС) та обґрунтовано діагностичний інструментарій для оцінювання ефективності української адаптації програми PEERS®. Метою статті є теоретичне та методичне обґрунтування комплексу методик, що дає змогу оцінити соціальні знання, реальну соціальну взаємодію, супутні емоційні чинники та перенесення навичок у природне середовище. Використано методи теоретичного аналізу,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

систематизації та узагальнення міжнародних досліджень соціальних навичок, порівняльний аналіз методик за критеріями конструкту, джерела інформації, психометричних характеристик, чутливості до змін і застосування в дослідженнях PEERS®, а також моделювання структури оцінювання. Запропоновано багаторівневу модель оцінювання соціальної компетентності, що охоплює рівень соціальних знань, рівень соціальної поведінки та взаємодії з однолітками, рівень генералізації навичок і рівень супутніх чинників. Обґрунтовано вибір основних показників (TASSK, QPQ-A, QPQ-P), супутніх показників тривожності (SCARED-C, SCARED-P), методик для характеристики вибірки (SCQ, CASD) та авторського опитувальника соціально-комунікативних навичок. Показано, що поєднання самозвіту підлітка, оцінки батьків і поведінкового вимірювання зменшує обмеження кожного окремого джерела інформації. Окреслено обмеження застосування інструментарію в українському контексті: обмежений вибір через незначну кількість адаптованих і перекладених в Україні методик, потребу в психометричній перевірці українських версій, неоднозначність порогових значень окремих шкал для осіб з РАС та розбіжності між оцінками різних респондентів. Запропоновано схему оцінювання, яка пов’язує кожен рівень моделі з конкретними показниками, джерелами інформації та часом заміру, а також визначено методичні вимоги до процедури оцінювання, зокрема стандартизацію умов заповнення опитувальників і фіксацію контекстуальних чинників. Зроблено висновок, що обґрунтований інструментарій забезпечує зіставність результатів українського дослідження з міжнародними даними і водночас дає змогу оцінити функціональні результати втручання.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра; соціальна компетентність; соціальні навички; програма PEERS®; психодіагностичний інструментарій; підлітковий вік.

Abstract. The article examines the methodological foundations for studying social competence in adolescents with autism spectrum disorder (ASD) and substantiates the assessment toolkit used to evaluate the Ukrainian adaptation of the PEERS® program. The aim of the article is to provide a theoretical and methodological rationale for a set of instruments that captures social knowledge, real-life peer interaction, co-occurring emotional factors, and the transfer of skills to natural settings. The study used theoretical analysis, systematization and synthesis of international research on social skills, a comparative analysis of instruments by construct, informant, psychometric properties, sensitivity to change and use in PEERS® studies, as well as modelling of the assessment structure. A multilevel model of social competence assessment is proposed, covering social knowledge, social behaviour and peer interaction, generalization of skills, and co-occurring factors. The choice of primary outcome measures (TASSK, QPQ-A, QPQ-P), secondary measures of anxiety (SCARED-C, SCARED-P), instruments for sample description (SCQ, CASD), and an

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

original questionnaire of social communication skills is justified. Combining adolescent self-report, parent report and behavioural measurement is shown to reduce the limitations of each single source of information. Limitations of the toolkit in the Ukrainian context are outlined: the limited choice of instruments due to the small number of measures adapted and translated in Ukraine, the need for psychometric validation of the Ukrainian versions, the uncertain cut-off scores of some scales for individuals with ASD, and discrepancies between informants. An assessment scheme is proposed that links each level of the model to specific indicators, informants and measurement points, and methodological requirements for the assessment procedure are defined, including standardized administration conditions and recording of contextual factors. Particular attention is paid to distinguishing a lack of social knowledge from a failure to apply skills in everyday life. It is concluded that the proposed toolkit ensures comparability of Ukrainian findings with international data and allows the functional outcomes of the intervention to be assessed.

Key words: autism spectrum disorder; social competence; social skills; PEERS® program; assessment toolkit; adolescence.

Актуальність дослідження. Труднощі соціальної комунікації та взаємодії належать до основних діагностичних ознак розладів аутистичного спектра (РАС) (American Psychiatric Association, 2013). У підлітковому віці ці труднощі стають особливо помітними, оскільки зростають соціальні вимоги: дружба набуває ознак взаємності, важливими стають належність до групи однолітків, репутація, спільні інтереси та самостійна організація дозвілля. Для підлітків з РАС невідповідність між цими вимогами та наявними навичками підвищує ризик соціальної ізоляції, самотності та тривожності. Зокрема, за даними метааналізу, щонайменше один тривожний розлад мають близько 40% дітей і підлітків з РАС (van Steensel et al., 2011).

Сучасна практика допомоги підліткам з РАС зміщується від загальних рекомендацій «розвивати соціальні навички» до структурованих втручань з доказовою базою, ефективність яких вимірюють. Однією з найбільш досліджених програм цього типу є PEERS® (Program for the Education and Enrichment of Relational Skills), розроблена в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі (Laugeson & Frankel, 2010). В Україні триває впровадження та культурна адаптація цієї програми, що потребує власних емпіричних даних про

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

її ефективність.

Достовірність таких даних значною мірою залежить від того, що саме і якими засобами вимірюють. Соціальна компетентність є багатовимірним конструктом, і жоден окремий опитувальник не охоплює її повністю. Якщо оцінювати лише знання соціальних правил, можна отримати значний ефект, який не відображає змін у реальному житті підлітка; якщо покладатися лише на оцінку батьків, результати можуть бути зміщені очікуваннями респондентів. Тому обґрунтування діагностичного інструментарію є окремим методологічним завданням, від якого залежать валідність висновків і можливість зіставити українські результати з міжнародними даними.

Для української практики ця проблема має додатковий вимір. Більшість методик, що застосовуються в міжнародних дослідженнях соціальних навичок, не мають апробованих українських версій, а їх некритичне перенесення без урахування мовних і культурних особливостей може знизити валідність отриманих даних. Крім того, умови воєнного часу впливають на повсякденне життя родин: змінюються формати навчання, можливості для зустрічей з однолітками та рівень емоційного напруження підлітків. Ці чинники мають бути враховані як під час добору методик, так і під час інтерпретації результатів, щоб зміни, зумовлені втручанням, можна було відрізнити від змін, спричинених зовнішніми обставинами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є розуміння соціальної компетентності як ефективності соціальної взаємодії, що проявляється в досягненні особистих цілей і водночас у підтриманні позитивних стосунків з іншими (Rose-Krasnor, 1997). Важливим у цьому підході є те, що компетентність визначається не набором знань чи окремих умінь, а результатом взаємодії в конкретному соціальному контексті. Звідси випливає ключова вимога до оцінювання: разом із знаннями та навичками потрібно вимірювати їх застосування в природних умовах.

З цього визначення випливає розмежування понять «соціальні знання», «соціальні навички» та «соціальна компетентність». Соціальні знання охоплюють розуміння правил і очікувань, соціальні навички – конкретні

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

способи поведінки, що дають змогу діяти відповідно до цих правил, а соціальна компетентність – здатність успішно застосовувати навички в реальних стосунках з урахуванням контексту та власних цілей (Rose-Krasnor, 1997). Для дослідження ефективності втручання це розмежування має принципове значення: підліток може знати правило, але не застосовувати його через тривогу, брак можливостей для практики чи недостатню мотивацію. Отже, інструментарій має розрізняти дефіцит знань і дефіцит застосування навичок.

Проблема перенесення навичок у реальне життя давно відома в дослідженнях соціальних втручань при РАС. Метааналіз шкільних програм соціальних навичок показав, що їхній загальний ефект, а також ефект генералізації на інших учасників, середовища та ситуації залишався низьким (Bellini et al., 2007). Цей висновок став одним із чинників розвитку програм, які від початку орієнтовані на генералізацію, зокрема PEERS®.

Програма PEERS® поєднує пояснення конкретних соціальних правил, моделювання, рольові ігри, зворотний зв’язок і домашні завдання з практикою в реальних ситуаціях; паралельно проводяться заняття для батьків, які виконують роль соціальних коучів (Laugeson & Frankel, 2010). У першому контрольованому дослідженні програми ефективність оцінювали за знанням соціальних правил (TASSK), частотою та якістю зустрічей з однолітками за оцінкою підлітків і батьків (QPQ), а також за рейтинговими шкалами соціальних навичок і якості дружби (Laugeson et al., 2009). У рандомізованому дослідженні 2012 року цей набір було доповнено оцінкою соціальної чутливості та проведено віддалений замір через 14 тижнів, який засвідчив збереження ефектів щодо знань і кількості організованих зустрічей (Laugeson et al., 2012).

Узагальнення доказової бази PEERS® міститься в двох метааналізах. S. Zheng та співавтори проаналізували 12 досліджень (9 із них увійшли до метааналізу) і встановили, що найбільший ефект програма має щодо соціальних знань, а найменший – щодо частоти зустрічей з однолітками (Zheng et al., 2021). Метааналіз Y. Cheng та співавторів, що охопив 21 рандомізоване та 10 нерандомізованих контрольованих досліджень, підтвердив позитивний вплив

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

програми на соціальні знання, соціальну чутливість, частоту зустрічей, рівень конфлікту та емпатію; водночас найменший ефект виявлено для досліджень, проведених у країнах Східної Азії, що автори пов'язують із культурними відмінностями та меншими можливостями практикувати навички (Cheng et al., 2025).

Культурні адаптації PEERS® в Південній Кореї (Yoo et al., 2014) та Гонконгу (Shum et al., 2019) застосовували той самий основний набір показників, що забезпечило зіставність їхніх результатів з оригінальними дослідженнями. Деякі дослідження розширювали оцінювання на супутні емоційні характеристики: зокрема, після участі в програмі виявлено зниження соціальної тривожності за самозвітом підлітків, хоча програма безпосередньо на тривожність не спрямована (Schohl et al., 2014). Отже, міжнародна практика вказує на доцільність поєднання основних показників соціальної компетентності з показниками супутніх емоційних станів.

Водночас у вітчизняних дослідженнях бракує методологічного обґрунтування комплексного інструментарію для оцінювання соціальної компетентності підлітків з РАС у межах структурованих програм соціальних навичок. Більшість зарубіжних методик не мають апробованих українських версій, а питання багатоджерельного оцінювання та вимірювання генералізації навичок висвітлені недостатньо.

Мета статті – теоретично та методично обґрунтувати діагностичний інструментарій для дослідження соціальної компетентності підлітків з РАС в межах оцінювання ефективності української адаптації програми PEERS®.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано методи теоретичного аналізу, систематизації та узагальнення наукових публікацій, присвячених оцінюванню соціальних навичок підлітків з РАС, зокрема рандомізованих контрольованих досліджень, культурних адаптацій та метааналізів програми PEERS®. Застосовано порівняльний аналіз діагностичних методик за такими критеріями: конструкт, який вимірює методика; джерело інформації (підліток, батьки, фахівець); психометричні характеристики та наявність даних щодо осіб з РАС; чутливість до змін

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

унаслідок втручання; застосування в міжнародних дослідженнях PEERS®. Метод моделювання використано для побудови структури оцінювання.

Методологічні положення статті розроблено для емпіричного дослідження ефективності української адаптації PEERS®. Після 92 первинних співбесід з батьками та підлітками й розгляду 46 заявок до дослідження було включено 30 підлітків з РАС віком 12–18 років (26 хлопців, 4 дівчини) та 30 батьків; критерієм включення був коефіцієнт інтелекту понад 70, який оцінювався переважно за шкалою інтелекту Векслера для дітей WISC-IV (Wechsler, 2003), а для частини учасників визначався на підставі висновків лікаря-психіатра. Учасники були розподілені на три групи по 10 підлітків з паралельними групами батьків; програма складалася з 14 послідовних занять. Повний курс завершили 25 підлітків і 25 батьків. Оцінювання проводилося до початку (PRE) та після завершення (POST) програми. Батьки (законні представники) всіх учасників надали інформовану згоду на участь у дослідженні.

Результати дослідження

Багаторівнева модель оцінювання соціальної компетентності

Аналіз теоретичних підходів і міжнародних досліджень дав змогу запропонувати багаторівневу модель оцінювання соціальної компетентності підлітків з РАС, у якій кожному рівню відповідають окремі показники та методики.

Перший рівень – соціальні знання: розуміння правил і стратегій соціальної взаємодії, яких навчає програма. Цей рівень найбільш чутливий до втручання (Zheng et al., 2021), проте сам по собі не свідчить про зміни поведінки. Другий рівень – соціальна поведінка та взаємодія з однолітками: частота зустрічей, ініціатива підлітка в їх організації, якість взаємодії та рівень конфлікту. Третій рівень – генералізація та підтримання навичок: застосування навички за межами тренінгової групи, в різних середовищах і з різними партнерами, а також збереження змін після завершення програми. Четвертий рівень – супутні чинники, які можуть впливати на соціальну взаємодію та модерувати ефект втручання: тривожність, вираженість аутистичних

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

характеристик, когнітивні можливості.

Ця модель визначає логіку добору методик: кожен рівень має бути представлений щонайменше одним інструментом, а для рівня соціальної поведінки – кількома джерелами інформації.

Критерії добору діагностичних методик

На основі аналізу міжнародних досліджень сформульовано критерії, за якими добиралися методики. Перший критерій – відповідність конструкту: методика має вимірювати саме той аспект соціальної компетентності, на який спрямоване втручання, або чинник, що може впливати на його ефективність. Другий критерій – зіставність з міжнародними дослідженнями: перевагу надано інструментам, застосованим у рандомізованих дослідженнях і культурних адаптаціях PEERS®, що дає змогу порівнювати українські результати з опублікованими даними та включати їх до майбутніх метааналізів.

Третій критерій – чутливість до змін: для оцінювання ефекту втручання придатні лише ті методики, які фіксують зміни за відносно короткий період, тоді як стабільні характеристики, наприклад вираженість аутистичних симптомів, доцільно використовувати для опису вибірки та аналізу модераторів ефекту. Четвертий критерій – багатоджерельність: для ключових показників потрібні паралельні версії для підлітка та батьків. П’ятий критерій – реалістичність застосування: загальний час заповнення, зрозумілість формулювань для підлітків з РАС і навантаження на родини мають бути прийнятними, щоб не знижувати якість відповідей і не збільшувати вибування учасників.

Водночас треба зазначити, що вибір методик був істотно обмежений. В Україні наразі доступно дуже мало стандартизованих, адаптованих і перекладених методик для оцінювання соціальних навичок та соціальної компетентності підлітків з РАС, а більшість інструментів, застосованих у міжнародних дослідженнях PEERS®, не мають офіційних українських версій із перевіреними психометричними характеристиками. Тому під час добору враховувалася не лише відповідність методики визначеним критеріям, а й наявність її перекладу та можливість коректного застосування українською

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

мовою. Саме ця обставина зумовила включення авторського опитувальника як додаткового засобу оцінювання.

Обґрунтування вибору методик у контексті міжнародних досліджень соціальних навичок та програми PEERS®

Порівняльний аналіз методик за визначеними критеріями наведено в таблиці 1. Інструменти розподілено на основні показники ефективності, супутні показники, методики для характеристики вибірки та додаткові засоби оцінювання.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Таблиця 1. **Порівняльна характеристика методик дослідження соціальної компетентності підлітків з РАС**

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Методика	**Що вимірює**	**Для чого використана у дослідженні**	**Міжнародні дослідження**	**Відповід-ність цілям дослідження**
TASSK	Соціальні знання: розуміння правил і стратегій взаємодії, яких навчає програма	Основний показник рівня соціальних знань (самозвіт підлітка)	Laugeson et al., 2009, 2012; Yoo et al., 2014; Shum et al., 2019; метааналізи Zheng et al., 2021; Cheng et al., 2025	Висока
QPQ-A	Частота та якість зустрічей з однолітками, рівень конфлікту (за оцінкою підлітка)	Основний показник реальної соціальної взаємодії – оцінка підлітка	Frankel & Mintz, 2011; Laugeson et al., 2009, 2012; Schohl et al., 2014	Висока
QPQ-P	Частота та якість зустрічей з однолітками, рівень конфлікту (за оцінкою батьків)	Основний показник реальної соціальної взаємодії – батьківська оцінка	Frankel & Mintz, 2011; Laugeson et al., 2009, 2012; Yoo et al., 2014	Висока

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Методика	**Що вимірює**	**Для чого використана у дослідженні**	**Міжнародні дослідження**	**Відповід-ність цілям дослідження**
SCARED-C	Симптоми тривожних розладів (самозвіт підлітка)	Супутній показник; можливий модератор ефекту	Birmaher et al., 1997; Carruthers et al., 2018	Допоміжна
SCARED-P	Симптоми тривожних розладів (за оцінкою батьків)	Супутній показник; зіставлення з самозвітом	Birmaher et al., 1997; Carruthers et al., 2018	Допоміжна
SCQ	Вираженість соціально-комунікативних особливостей, пов’язаних з РАС	Характеристика вибірки	Rutter et al., 2003	Допоміжна
CASD	Симптоми РАС у шести сферах	Характеристика учасників	Mayes, 2012	Допоміжна

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Методика	**Що вимірює**	**Для чого використана у дослідженні**	**Міжнародні дослідження**	**Відповід-ність цілям дослідження**
Авторський опитувальник	Поведінкові прояви соціально-комунікативних навичок за 13 модулями PEERS® (оцінка батьків)	Додаткове оцінювання застосування навичок у повсякденному житті	–	Потребує психометрич-ної перевірки

Тест соціальних знань підлітків TASSK (Test of Adolescent Social Skills Knowledge) є критеріально-орієнтованим тестом, створеним спеціально для програми PEERS®: кожне завдання відповідає змісту одного із занять, тому методика безпосередньо вимірює засвоєння навчального матеріалу (Laugeson et al., 2009). У рандомізованому дослідженні використано переглянуту версію з 26 завдань – по два на кожне з 13 занять (Laugeson et al., 2012). TASSK застосовували в більшості досліджень PEERS® та в культурних адаптаціях, що забезпечує зіставність даних. Водночас методика вимірює знання, а не поведінку, і, за даними метааналізів, саме за нею фіксують найбільші ефекти (Zheng et al., 2021; Cheng et al., 2025). Тому TASSK обрано як основний показник рівня соціальних знань, але не як єдиний критерій ефективності.

Опитувальник якості ігрової взаємодії QPQ (Quality of Play Questionnaire) розроблено для оцінювання частоти та якості зустрічей дитини з однолітками (Frankel & Mintz, 2011). Респондент указує кількість зустрічей, які підліток організував удома, і зустрічей, на які його запросили, протягом останнього

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

місяця, а також імена друзів; шкала конфлікту оцінює якість останньої організованої зустрічі. Методика має паралельні версії для підлітка (QPQ-A) та батьків (QPQ-P), а в пізніших дослідженнях PEERS® використовується під назвою Quality of Socialization Questionnaire (Schohl et al., 2014). Саме QPQ дає змогу оцінити функціональний результат – реальну соціальну взаємодію поза заняттями, – що, за даними метааналізу, є найскладнішим для досягнення ефектом (Zheng et al., 2021). Поєднання двох версій дає змогу зіставити самооцінку підлітка з оцінкою батьків, які можуть спостерігати зустрічі безпосередньо.

Шкала скринінгу тривожних розладів у дітей SCARED (Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders) містить 41 пункт, що охоплюють панічний, генералізований тривожний, сепараційний тривожний розлади, соціальну фобію та шкільну тривожність, і має версії для дитини та батьків (Birmaher et al., 1997). Включення SCARED зумовлене високою поширеністю тривожних розладів у підлітків з РАС (van Steensel et al., 2011) та даними про зниження соціальної тривожності після участі в PEERS® (Schohl et al., 2014). Дослідження психометричних властивостей SCARED у вибірці підлітків з аутизмом засвідчило високу внутрішню узгодженість загального бала та прийнятну прогностичну валідність, однак опубліковані порогові значення для цієї групи виявилися неточними, а узгодженість оцінок дитини й батьків – низькою (Carruthers et al., 2018). Тому SCARED використано як супутній показник з аналізом загальних балів, а не як діагностичний скринінг за пороговими значеннями.

Опитувальник соціальної комунікації SCQ (Social Communication Questionnaire) – це батьківський опитувальник із 40 пунктів, побудований на основі діагностичного інтерв'ю ADI-R, з формами «протягом життя» та «поточна» (Rutter et al., 2003). Методика не призначена для оцінювання ефекту втручання, проте дає стандартизовану характеристику вираженості соціально-комунікативних особливостей учасників. Аналогічну функцію виконує контрольний перелік симптомів РАС CASD (Checklist for Autism Spectrum Disorder), що охоплює 30 симптомів у шести сферах і заповнюється на основі

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

напівструктурованого інтерв'ю з батьками, спостереження та інших даних (Mayes, 2012). Використання SCQ і CASD дає змогу описати вибірку в термінах, зрозумілих міжнародній науковій спільноті, та аналізувати, чи залежить ефект програми від вираженості аутистичних характеристик.

Авторський опитувальник соціально-комунікативних навичок для батьків розроблено для оцінювання частоти прояву конкретних навичок, яких навчає програма. Він містить 65 тверджень, згрупованих у 13 субшкал відповідно до модулів PEERS® (обмін інформацією, двосторонній діалог, електронна комунікація, вибір друзів, доречний гумор, долучення до розмови та вихід із неї, дружні зустрічі, командна взаємодія, реагування на дражніння, безпека та протидія булінгу, розв'язання суперечок, робота з чутками й репутацією), а також відкриті запитання щодо позитивних змін і труднощів, що залишаються. На відміну від TASSK, опитувальник оцінює не знання, а поведінкові прояви навичок у повсякденному житті. Оскільки методика є авторською, вона виконує роль додаткового засобу оцінювання, а її психометричні характеристики потребують окремої перевірки.

Багатоджерельне оцінювання та поведінкове вимірювання

Важливим принципом побудови інструментарію є багатоджерельність. Самозвіт підлітка з РАС відображає його суб'єктивне бачення, але може бути обмежений труднощами самоаналізу; оцінка батьків ґрунтується на спостереженні в природному середовищі, проте може бути зміщена очікуваннями щодо результатів програми, особливо коли батьки самі є учасниками втручання. Наявність паралельних версій QPQ і SCARED дає змогу не лише поєднувати, а й зіставляти ці джерела; розбіжності між ними розглядаються не як похибка, а як окремий предмет аналізу.

Опитувальники доповнено поведінковим вимірюванням, що ґрунтується на принципах прикладного аналізу поведінки (Cooper et al., 2020): операціоналізацією цільових навичок, тобто визначенням спостережуваної поведінки, яку очікується сформувати; систематичним збором даних про їх прояви; графічним аналізом динаміки; оцінюванням генералізації в нових ситуаціях і з новими партнерами та підтримання навичок після завершення

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

програми. Такий підхід безпосередньо відповідає на питання, чи використовує підліток навичку за межами тренінгової групи, – тобто на рівень генералізації, який найважче оцінити за допомогою опитувальників.

Схема та процедура оцінювання

Узагальнену схему оцінювання, що пов’язує рівні моделі соціальної компетентності з показниками, методиками, джерелами інформації та часом заміру, наведено в таблиці 2.

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Таблиця 2

Схема оцінювання соціальної компетентності підлітків з РАС

Рівень моделі	**Показник**	**Методика**	**Джерело інформації**	**Час заміру**
Соціальні знання	Знання правил і стратегій соціальної взаємодії	TASSK	Підліток	PRE, POST
Соціальна поведінка та взаємодія з однолітками	Частота організованих зустрічей і зустрічей у гостях; рівень конфлікту	QPQ-A, QPQ-P	Підліток, батьки	PRE, POST
	Частота прояву навичок за модулями програми	Авторський опитувальник	Батьки	PRE, POST
Генералізація та підтримання	Застосування цільових навичок у нових ситуаціях і з новими партнерами	Поведінкове вимірювання	Фахівець, батьки	Упродовж програми та після неї
Супутні чинники	Симптоми тривожності	SCARED-C, SCARED-P	Підліток, батьки	PRE, POST
	Вираженість соціально-комунікативних особливостей і симптомів РАС	SCQ, CASD	Батьки, фахівець	PRE

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Для забезпечення порівнянності даних заміри PRE і POST мають проводитися за однаковою процедурою: в однаковому форматі (паперовому чи електронному), з тими самими інструкціями та в подібних умовах. Підлітки мають заповнювати опитувальники самостійно, а за потреби – із зачитуванням формулювань дорослим, який не підказує відповідей; батьки – заповнювати свої версії окремо від підлітка. Доцільно, щоб оцінювання проводив фахівець, який не є тренером групи, що зменшує ризик впливу очікувань дослідника.

Оскільки QPQ стосується останнього місяця, заміри варто планувати безпосередньо перед початком і одразу після завершення програми, а також фіксувати контекстуальні чинники, що могли вплинути на частоту зустрічей: канікули, хворобу, переїзд, безпекову ситуацію. Для відповідей у вільній формі, наприклад щодо кількості зустрічей та імен друзів, потрібні заздалегідь визначені правила кодування: які зустрічі зараховуються (з однолітками, а не з дорослими чи родичами; ті, що відбулися, а не лише заплановані), як враховувати відповіді без кількісних даних. Такі правила підвищують надійність кодування та відтворюваність результатів.

Дані поведінкового вимірювання доцільно збирати протягом усієї програми: на початку визначати базовий рівень цільових навичок, далі фіксувати їх прояви під час занять і у виконанні домашніх завдань, а після завершення програми оцінювати генералізацію в нових ситуаціях і підтримання навичок. Поєднання групових замірів PRE–POST з індивідуальною динамікою дає змогу не лише встановити середній ефект програми, а й описати індивідуальні траєкторії учасників, що особливо важливо з огляду на неоднорідність осіб з РАС.

Обмеження застосування інструментарію та шляхи їх подолання

Застосування обґрунтованого інструментарію в українському контексті пов’язане з низкою обмежень. По-перше, через обмежену кількість адаптованих і перекладених в Україні методик більшість обраних інструментів не мають психометрично перевірених українських версій, тому потрібні процедура перекладу та зворотного перекладу, перевірка зрозумілості формулювань і оцінка внутрішньої узгодженості на українській вибірці. По-друге, порогові значення окремих шкал, зокрема SCARED, не є валідними для

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

осіб з РАС (Carruthers et al., 2018), що зумовлює аналіз безперервних балів замість категоріальних висновків. По-третє, методики зі звітом за останній місяць (QPQ) чутливі до сезонних і ситуативних чинників, як-от канікули, хвороба чи безпекова ситуація, що варто враховувати під час інтерпретації. По-четверте, відсутність контрольної групи обмежує можливість приписати зміни саме втручанню; перспективним є застосування дизайну з групою очікування та віддаленим заміром, як у міжнародних дослідженнях (Laugeson et al., 2012; Shum et al., 2019).

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Соціальна компетентність підлітків з РАС має комплексну структуру, що передбачає оцінювання не лише рівня сформованості соціальних знань і навичок, а й особливостей їх практичного застосування, взаємодії з однолітками, перенесення набутих умінь у різні життєві ситуації та впливу супутніх психологічних чинників. 2. Сформований комплекс діагностичних методик охоплює основні показники, що використовуються у міжнародних дослідженнях ефективності програми PEERS® (TASSK, QPQ-A, QPQ-P), показники тривожності (SCARED-C, SCARED-P), інструменти для характеристики особливостей вибірки (SCQ, CASD), а також авторський опитувальник. Таке поєднання створює можливість комплексного аналізу результатів та їх порівняння з даними міжнародних досліджень. Водночас вибір діагностичного інструментарію був частково зумовлений обмеженою кількістю методик, адаптованих і валідизованих українською мовою. 3. Комплексне використання різних джерел оцінювання – самозвіту підлітків, батьківських оцінок та безпосереднього поведінкового вимірювання – забезпечує більш цілісне уявлення про результати втручання. Це дає змогу простежити не тільки засвоєння підлітками соціальних знань і навичок, а й ступінь їх фактичного використання та перенесення у повсякденні ситуації. 4. Подальший розвиток досліджень у цьому напрямі доцільно пов’язувати з психометричною перевіркою українськомовних версій використаних методик та авторського опитувальника, проведенням досліджень із контрольними групами або іншими контрольованими експериментальними дизайнами, а

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

також вивченням стійкості отриманих результатів і збереження навичок у довготривалій перспективі.

Декларація про використання ШІ. Під час підготовки рукопису авторка використовувала інструмент штучного інтелекту Claude (Anthropic) для пошуку та перевірки бібліографічних даних, структурування тексту відповідно до вимог журналу та мовного редагування. Наукові положення, інтерпретації та висновки сформульовано авторкою; авторка перевірила весь текст і несе повну відповідальність за його зміст.

ЛІТЕРАТУРА

1. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). American Psychiatric Publishing.

2. van Steensel, F. J. A., Bögels, S. M., & Perrin, S. (2011). Anxiety disorders in children and adolescents with autistic spectrum disorders: A meta-analysis. Clinical Child and Family Psychology Review, 14(3), 302–317. https://doi.org/10.1007/s10567-011-0097-0

3. Laugeson, E. A., & Frankel, F. (2010). Social skills for teenagers with developmental and autism spectrum disorders: The PEERS treatment manual. Routledge.

4. Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. Social Development, 6(1), 111–135. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00097.x

5. Bellini, S., Peters, J. K., Benner, L., & Hopf, A. (2007). A meta-analysis of school-based social skills interventions for children with autism spectrum disorders. Remedial and Special Education, 28(3), 153–162.

6. Laugeson, E. A., Frankel, F., Mogil, C., & Dillon, A. R. (2009). Parent-assisted social skills training to improve friendships in teens with autism spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 39, 596–606. https://doi.org/10.1007/s10803-008-0664-5

7. Laugeson, E. A., Frankel, F., Gantman, A., Dillon, A. R., & Mogil, C. (2012). Evidence-based social skills training for adolescents with autism spectrum disorders: The UCLA PEERS program. Journal of Autism and Developmental Disorders, 42, 1025–1036. https://doi.org/10.1007/s10803-011-1339-1

8. Zheng, S., Kim, H., Salzman, E., Ankenman, K., & Bent, S. (2021). Improving social knowledge and skills among adolescents with autism: Systematic review and meta-analysis of UCLA PEERS® for Adolescents. Journal of Autism and Developmental Disorders. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s10803-021-04885-1

9. Cheng, Y., Shi, J., Cheng, X., Wei, Y., Wang, J., & Jiang, Z. (2025). Impact of social knowledge and skills training based on UCLA PEERS® on social communication and interaction

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

skills of adolescents or young adults with autism: A systematic review and meta-analysis. Asian Journal of Psychiatry, 106, Article 104422. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2025.104422

10. Yoo, H. J., Bahn, G., Cho, I. H., Kim, E. K., Kim, J. H., Min, J. W., Lee, W. H., Seo, J. S., Jun, S. S., Bong, G., Cho, S., Shin, M. S., Kim, B. N., Kim, J. W., Park, S., & Laugeson, E. A. (2014). A randomized controlled trial of the Korean version of the PEERS® parent-assisted social skills training program for teens with ASD. Autism Research, 7(1), 145–161. https://doi.org/10.1002/aur.1354

11. Shum, K. K., Cho, W. K., Lam, L. M. O., Laugeson, E. A., Wong, W. S., & Law, L. S. K. (2019). Learning how to make friends for Chinese adolescents with autism spectrum disorder: A randomized controlled trial of the Hong Kong Chinese version of the PEERS® intervention. Journal of Autism and Developmental Disorders, 49(2), 527–541. https://doi.org/10.1007/s10803-018-3728-1

12. Schohl, K. A., Van Hecke, A. V., Carson, A. M., Dolan, B., Karst, J., & Stevens, S. (2014). A replication and extension of the PEERS intervention: Examining effects on social skills and social anxiety in adolescents with autism spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 44, 532–545. https://doi.org/10.1007/s10803-013-1900-1

13. Wechsler, D. (2003). Wechsler Intelligence Scale for Children (4th ed.). The Psychological Corporation.

14. Frankel, F., & Mintz, J. (2011). Maternal reports of play dates of clinic referred and community children. Journal of Child and Family Studies, 20, 623–630. https://doi.org/10.1007/s10826-010-9437-9

15. Birmaher, B., Khetarpal, S., Brent, D., Cully, M., Balach, L., Kaufman, J., & Neer, S. M. (1997). The Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED): Scale construction and psychometric characteristics. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 36(4), 545–553.

16. Carruthers, S., Kent, R., Hollocks, M. J., & Simonoff, E. (2018). Brief report: Testing the psychometric properties of the Spence Children's Anxiety Scale (SCAS) and the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED) in autism spectrum disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s10803-018-3774-8

17. Rutter, M., Bailey, A., & Lord, C. (2003). The Social Communication Questionnaire: Manual. Western Psychological Services.

18. Mayes, S. D. (2012). Checklist for Autism Spectrum Disorder. Stoelting.

19. Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied behavior analysis (3rd ed.). Pearson.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

REFERENCES

1. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). American Psychiatric Publishing.

2. van Steensel, F. J. A., Bögels, S. M., & Perrin, S. (2011). Anxiety disorders in children and adolescents with autistic spectrum disorders: A meta-analysis. Clinical Child and Family Psychology Review, 14(3), 302–317. https://doi.org/10.1007/s10567-011-0097-0

3. Laugeson, E. A., & Frankel, F. (2010). Social skills for teenagers with developmental and autism spectrum disorders: The PEERS treatment manual. Routledge.

4. Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. Social Development, 6(1), 111–135. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00097.x

5. Bellini, S., Peters, J. K., Benner, L., & Hopf, A. (2007). A meta-analysis of school-based social skills interventions for children with autism spectrum disorders. Remedial and Special Education, 28(3), 153–162.

6. Laugeson, E. A., Frankel, F., Mogil, C., & Dillon, A. R. (2009). Parent-assisted social skills training to improve friendships in teens with autism spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 39, 596–606. https://doi.org/10.1007/s10803-008-0664-5

7. Laugeson, E. A., Frankel, F., Gantman, A., Dillon, A. R., & Mogil, C. (2012). Evidence-based social skills training for adolescents with autism spectrum disorders: The UCLA PEERS program. Journal of Autism and Developmental Disorders, 42, 1025–1036. https://doi.org/10.1007/s10803-011-1339-1

8. Zheng, S., Kim, H., Salzman, E., Ankenman, K., & Bent, S. (2021). Improving social knowledge and skills among adolescents with autism: Systematic review and meta-analysis of UCLA PEERS® for Adolescents. Journal of Autism and Developmental Disorders. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s10803-021-04885-1

9. Cheng, Y., Shi, J., Cheng, X., Wei, Y., Wang, J., & Jiang, Z. (2025). Impact of social knowledge and skills training based on UCLA PEERS® on social communication and interaction skills of adolescents or young adults with autism: A systematic review and meta-analysis. Asian Journal of Psychiatry, 106, Article 104422. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2025.104422

10. Yoo, H. J., Bahn, G., Cho, I. H., Kim, E. K., Kim, J. H., Min, J. W., Lee, W. H., Seo, J. S., Jun, S. S., Bong, G., Cho, S., Shin, M. S., Kim, B. N., Kim, J. W., Park, S., & Laugeson, E. A. (2014). A randomized controlled trial of the Korean version of the PEERS® parent-assisted social skills training program for teens with ASD. Autism Research, 7(1), 145–161. https://doi.org/10.1002/aur.1354

11. Shum, K. K., Cho, W. K., Lam, L. M. O., Laugeson, E. A., Wong, W. S., & Law, L. S. K. (2019). Learning how to make friends for Chinese adolescents with autism spectrum disorder: A randomized controlled trial of the Hong Kong Chinese version of the PEERS® intervention.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, **ISSN** 2312-2781; DOI https://doi.org/10.33189/ectu.v123i3.376; дата публікації 2026-10-26; дата прийняття до друку 2026-09-15; дата надходження 2026-08-31

Journal of Autism and Developmental Disorders, 49(2), 527–541. https://doi.org/10.1007/s10803-018-3728-1

12. Schohl, K. A., Van Hecke, A. V., Carson, A. M., Dolan, B., Karst, J., & Stevens, S. (2014). A replication and extension of the PEERS intervention: Examining effects on social skills and social anxiety in adolescents with autism spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 44, 532–545. https://doi.org/10.1007/s10803-013-1900-1

13. Wechsler, D. (2003). Wechsler Intelligence Scale for Children (4th ed.). The Psychological Corporation.

14. Frankel, F., & Mintz, J. (2011). Maternal reports of play dates of clinic referred and community children. Journal of Child and Family Studies, 20, 623–630. https://doi.org/10.1007/s10826-010-9437-9

15. Birmaher, B., Khetarpal, S., Brent, D., Cully, M., Balach, L., Kaufman, J., & Neer, S. M. (1997). The Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED): Scale construction and psychometric characteristics. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 36(4), 545–553.

16. Carruthers, S., Kent, R., Hollocks, M. J., & Simonoff, E. (2018). Brief report: Testing the psychometric properties of the Spence Children's Anxiety Scale (SCAS) and the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED) in autism spectrum disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s10803-018-3774-8

17. Rutter, M., Bailey, A., & Lord, C. (2003). The Social Communication Questionnaire: Manual. Western Psychological Services.

18. Mayes, S. D. (2012). Checklist for Autism Spectrum Disorder. Stoelting.

19. Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied behavior analysis (3rd ed.). Pearson.

Матеріал надійшов до редакції 31.08.2026

Прорецензовано 15.09.2026

Схвалено до друку 5.10.2026

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).